

ПОСВЕТЕНОСТА НА ЈАВНИТЕ ИНСТИТУЦИИ ВО БУГАРИЈА ЗА ДОСТАПНОСТА НА УМЕТНИЧКИ ДЕЛА ЗА ЛИЦАТА СО ОШТЕТЕН ВИД. УЛОГАТА НА ПРОЕКТОТ BAGMIVI (ПРИБЛИЖУВАЊЕ НА РАЗЛИКАТА ПОМЕЃУ МУЗЕИТЕ И ЛИЦАТА СО ОШТЕТЕН ВИД)

¹Владимир РАДУЛОВ,

²Маргарита ТОМОВА,

²Мира ЦВЕТКОВА-АРСОВА

¹Бугарска асоцијација за едукација на деца со
оштетување на видот

²Софиски универзитет „Св. Климент Охридски“

Примено: 05.08.2017

Прифатено: 28.12.2017

Анстракт

Вовед

Во последните 20 години се направени големи напори во Бугарија со цел да се обезбеди поголем пристап за лицата со различни нарушувања и телесен инвалидитет, општо, и посебно за лица со оштетен вид, во музеите, уметничките галерии и другите културни установи. Лицата со оштетен вид не се чести посетители на музеите и галериите поради ограничувањата кои постојат за нив во овие установи и недостигот на соодветни и достапни начини да се видат експонираните дела.

Објективи и методи

Преку добра соработка, процесот на зголемување на пристапот до уметноста ќе стане реалност за лицата со оштетен вид. Еден пример на добра практика е проектот BaGMIVI кој е дел од Еразмус+ програмата.

Адреса за кореспонденција:

Владимир РАДУЛОВ

Софиски универзитет „Св. Климент Охридски“

Одел за специјална едукација и говорна
терапија (логопедија)

Ул. 69-А, Штипченски проход
1574 Софија, Бугарија

COMMITMENT OF PUBLIC INSTITUTIONS IN BULGARIA TO THE ACCESS TO ART FOR THE VISUALLY IMPAIRED INDIVIDUALS. THE ROLE OF THE BAGMIVI PROJECT (BRIDGING THE GAP BETWEEN MUSEUMS AND INDIVIDUALS WITH VISUAL IMPAIRMENT)

¹Vladimir RADOULOV,

²Margarita TOMOVA,

²Mira TZVETKOVA-ARSOVA

¹Bulgarian Association for Education of Visually
Impaired Children,

²Sofia University "St. Kliment Ohridski"

Received: 05.08.2017

Accepted: 28.12.2017

Review Article

Abstract

Introduction

In the past 20 years many efforts have been made in Bulgaria in order to provide more access for people with disabilities in general, and for visually impaired in particular, to museums, art galleries and other cultural venues. Traditionally visually impaired people are not frequent visitors of museums and galleries due to the barriers put to them in these places and the lack of appropriate and accessible ways to perceive the exponents.

Objectives and Methods

Through good cooperation, the process of increasing the access to art for the visually impaired can become a reality. One example of good practices is the BaGMIVI project under the Erasmus+ program.

Corresponding address:

Vladimir RADOULOV

Sofia University "St. Kliment Ohridsky"

Department of Special Education & Speech
Therapy

69-A, Shipchensky проход str; 1574 Sofia,
BULGARIA

Office # +35929706229

Резултати

Активностите и чекорите од BaGMIVI проектот се детално опишани, особено активностите преземени во Бугарија како една од земјите учеснички во овој проект. Клучните чекори вклучуваат: 1) Обука на персоналот во музеите и галериите за зголемување на пристапноста до уметноста од учениците кои имаат оштетувања на видот, 2) Подготовка на две изложби од страна на персоналот од галеријата, 3) Две посети од страна на учениците со оштетен вид, 4) Собирање податоци за двете посети по пат на анкетен прашалник, 5) Развивање прирачник со добри практики, 6) Национална конференција.

Заклучоци

Пристапот до уметноста од страна на лицата кои имаат оштетувања на видот е значајна. Меѓународните проекти може да бидат одлична поддршка во процесот на зголемување на овој пристап на начин што го привлекуваат вниманието на меѓународната заедница и свеста на националните институции за вредноста на овој проблем и давањето на поддршка за соработка на мултинационално ниво.

Клучни зборови: пристап, уметност, лице со оштетен вид, јавни институции, меѓународен проект, посветеност

Вовед

Во последните неколку години главниот концепт во образованието на лицата со оштетување на видот во целиот свет е „Пристап“. Официјално беше претставен за време на светската конференција ICEVI, одржана во Орландо, Флорида, САД во 2016 година. Пристап вклучува повеќе форми и различни компоненти. Една од тие форми е пристапот до уметноста за лицата кои имаат оштетен вид.

Пристапот до музеите, галериите и другите јавни места каде што има експозиција на уметнички дела и со тоа и пристапот до уметноста за лицата со оштетен вид, општо, стана дел од полето на интерес за научниците, едукаторите, родителите и

Results

The BaGMIVI project's steps and actions are described in details, especially the actions undertaken in Bulgaria as one of the participating countries. The main steps included: 1) Training of the museum and gallery staff to increase the access to art for Visually Impaired students; 2) Preparation by the gallery staff of two exhibitions; 3) Two visits by Visually Impaired students in the gallery; 4) Collecting information about the two visits through questionnaires; 5) Development of a manual with good practices; 6) Multiplier event – national conference.

Conclusions

The access to art for visually impaired persons is important and significant. International projects may be of great support to the process of increasing this access as they focus the international community's attention and the national public institutions' awareness to the value of this issue and support cooperation on multinational levels.

Key words: access; art; visually impaired; public institutions; commitment; international project

Introduction

In recent times one of the key concepts in the education of visually impaired around the world is “Access”. It was officially introduced during the ICEVI World conference, held in Orlando, Florida, USA in 2016. Access has many forms and includes different components. One of its forms is the *access to art for the visually impaired individuals*.

The access to museums, galleries and other public places, where art forms are exposed, and thus the access to art for Visually Impaired in general, has been of interest to scientist, educators, parents and other

другите специјалисти. Не постои сомнеж дека оваа тема е дел од интегралната политика за инклузија на лицата кои имаат оштетувања на видот во сите аспекти од социјалното живеење. Главната цел на музеите и галериите е да им овозможат на нивните посетители коишто имаат оштетувања на видот да уживаат во колекциите, да научат и со помош на овие средства да им овозможат целосно да учествуваат во животот на заедницата и општеството (1). Исто така постојат неколку публикации кои се издадени неодамна на оваа тема што го покажува и зголемениот интерес на оваа тема (2, 3). Покрај тоа, доминантноста на овие теми во денешниот социјален модел укажува на проблемите, како што е неможноста на општеството да одговори на потребите на лицата со нарушувања и телесни инвалидитети, различните препреки и ограничувањата на општеството што ги изолира и ги исклучува лицата со нарушувања и телесни инвалидитети од еднакво учество во рамките на општеството. Таквиот пример е воспоставувањето на врска помеѓу музеите и лицата со нарушувања и телесни инвалидитети (4-7).

Што се однесува за Бугарија, немаат долга историја заложбите за обезбедување пристап до уметноста за лицата со оштетен вид. Како и да е, системот на посебни училишта има направено неколку чекори во оваа насока. Во 1950 година е отворено првото посебно училиште за слепи лица во Бугарија, каде што доминантно било музичкото образование. Во 20-тите години од претходниот век, моделирањето и работата со документи биле воведени во програмата на училиштето. Актерските вештини, исто така, се постара традиција во посебното училиште за слепи лица во Бугарија: во 1980 година тие официјално станале дел од посебната програма, како дел од активности за учење дневни животни вештини. Исто така, постои добро постигнување во образованието во овие училишта за слепите ученици во глумата со кукли. За разлика од визуелната уметност, музиката останува најчеста форма на уметност, којашто е целосно достапна за лицата со оштетен вид (17).

specialists for years. There is no doubt that this topic is part of the integral policy of inclusion of people with visual impairments to all aspects of societal life. The main purpose of museums and galleries is to enable visitors with visual impairment to enjoy its collections, to learn, and to enjoy and by this to enable them to participate fully into the life of the community and society (1). There are also few recent publications on the topic showing the growing interest for this topic (2, 3). In addition, the dominant at current time social model of disability stresses on issues like the failure of the society to respond to the needs of people with disabilities, the various barriers and limitations of the society which isolate and exclude people with disabilities from equal social participation. Such an example constitutes the interaction between museums and people with disability (4-7).

As for Bulgaria, the efforts on ensuring access to art for visually impaired does not have a long history. However, the system of special schools has taken steps in this direction. In 1905 the first special school for blind in Bulgaria was opened, where the musical education dominated. In the 20s of the last century modeling and paper application were included into the school curriculum. The drama skills also have their old traditions in the special schools for the blind in Bulgaria: in 1980, they officially became part of the special program of Activities of daily living skills. There are also good achievements in the school education with blind students in drama with puppets. Unlike visual art, music remains the most common form of art, fully accessible to visually impaired persons (17).

Теоретска основа

Во последните неколку декади Бугарија како држава има преземено многу активности и има направено многу напори во процесот на зголемување на пристапот до традиционалните згради, вклучувајќи ги и културните, за лица со оштетен вид. Пристапот до музеите и галериите како карактеристични културни места е мултидимензионален или со други зборови, постојат различни видови пристап. Тоа ги вклучува:

- Физички пристап;
- Сензорен пристап;
- Интелектуален пристап;
- Емотивен пристап;
- Финансиски пристап;
- Културен пристап;
- Дигитален пристап итн. (9, 10).

За жал, сè уште постојат многу пречки и ограничувања пред културните институции, како што се музеите и галериите, кои можат да понудат само ограничен пристап (11), недоволна свест кај вработените за проблемите кои ги имаат лицата со попреченост и телесни инвалидитети (10, 12, 13), пречки или недостиг до пристап за информации и недостиг на публицитет (10) итн.

Ако се земат предвид овие различни, но многу значајни компоненти во постапката за пристап, бугарската јавност, владините и невладините институции и организации ги презедоа следните активности:

- Во 1988 година Унијата на слепите во Бугарија успеа во преговорите со Владата да обезбеди музеите да вклучат во нивните изложби опиплива компонента со цел уметноста да стане попростапна за лицата со оштетен вид. Како и да е, овој процес не беше успешно извршен;
- Во 2010 година во ревизија на Законот за заштита, рехабилитација и социјална интеграција од 1996 година истиот беше донесен под новото име Закон за интеграција на лицата со нарушувања и телесни инвалидитети;
- Во 2009 година Законот за заштита од дискриминација беше изгласан од стра-

Theoretical background

In the last decades Bulgaria has worked hard and put lots of efforts in the process of increasing the access to traditional buildings, including the cultural ones, to Visually Impaired Individuals. Access to museums and galleries as typical cultural venues is a multidimensional reality (8) or in other words there are different types of access. These include:

- physical access
- sensory access
- intellectual access
- emotional/attitudinal access
- financial access
- cultural access
- digital access etc. (9, 10).

Unfortunately there are still many obstacles and barriers in front of cultural institutions such as museums and galleries, which may offer limited access (11), insufficient staff awareness on disability issues (10, 12, 13), difficulties or lack of access to information and lack of publicity (10) etc.

Taking into account these different, thus very important components of the procedure of access, Bulgarian public, governmental and non-governmental institutions and organization took the following actions:

- In 1988 the Union of the Blind in Bulgaria managed to negotiate with the government that Bulgarian museums will include in their expositions tactile component to make art accessible to Visually Impaired. However, this process was not successfully fulfilled;
- In 2010 a revision of the Law for Protection, Rehabilitation and Social Integration of 1996 was adopted under the name of Law for Integration of Individuals with Disabilities;
- In 2009 the Law for Protection from Discrimination was passed by the Government.

на на Владата;

- Во 2009 година беше донесен и изгласан декретот бр. 4 од страна на министерот за регионален развој и јавни работи. Во неговиот текст се содржани дизајните, имплементацијата и одржувањето, во согласност со потребите за достапна средина за целата популација, вклучувајќи ги и лицата со нарушувања и телесни инвалидитети;
- Конвенцијата на ОН за правата на лицата со нарушувања и телесни инвалидитети, беше ратификувана со национален закон донесен на 26.1.2012 година. Уметноста (глава) 30 во која се гарантира принципот на еднаквост и недискриминација низ различни мерки. Некои од клучните стратешки документи донесени од страна на Владата на Бугарија во врска со политиките поврзани со лицата со нарушувања и телесни инвалидитети се:
 - Стратегијата за обезбедување еднакви можности за лицата со нарушувања и телесни инвалидитети 2008-2015;
 - Акциски план за еднакви можности за лицата со нарушувања и телесни инвалидитети 2014-2015.
- Исто така, значајна е регулативата бр.4 донесена од страна на Министерството за регионален развој на 1.7.2009 година за дизајн, изградба и одржување на зградите, во согласност со потребите за пристапна околина за целата популација, вклучувајќи ги и лицата со нарушувања и телесни инвалидитети;
- На 28.7.2013 година Бугарија го потпиша Договорот од Маракеш од Светската организација за интелектуална сопственост со цел да се обезбеди пристапот до веќе издадени материјали/дела за слепи лица и лица со оштетен вид или за лица кои имаат одделни оштетувања на нивниот вид што ги спречува да можат да прочитаат испечатени изданија;
- Во ноември 2016 година Министерството за култура во Бугарија прифати официјален Концепт со утврдени предлози за подобрување на постоечкото законодавство. Главата А е посветена на полето култура.

- In 2009 a Decree № 4 by the Ministry of Regional Development and Public Works was passed. It deals with the design, implementation and maintenance in accordance with the requirements for accessible environment for the whole population, including people with disabilities.
- The UN Convention on the Rights of Persons with Disabilities, which has been ratified by a national Law on 26.01.2012. Art (section) 30 in it guarantees the principle of equality and non-discrimination through different measures. Some of the Key strategic documents adopted by Bulgarian the Government in connection with the policies related to people with disabilities are:
 - Strategy to ensure equal opportunities for people with disabilities 2008 – 2015;
 - Action Plan on equal opportunities for people with disabilities 2014 – 2015.
- Also important is № 4 of the Ministry of Regional Development from 01.07.2009 for the design, construction and maintenance of buildings in accordance with the requirements for accessible environment for the population, including people with disabilities.
- On 28.07.2013 Bulgaria signed the Treaty of Marrakech of the World Organization of Intellectual Property to facilitate access to published works/materials for blind and visually impaired persons or for people with other visual disabilities that prevent them from reading printed publications.
- In November 2014 the Ministry of Culture in Bulgaria accepted an official Concept with concrete proposals for improving the current legislation. Section A is dedicated to the field of culture.

Important practical steps in terms of

Значајни практични чекори се направени во последните години во поглед на зголемување на пристапот до уметноста за лица со оштетен вид. Помеѓу нив се и следните:

- Развој на Д модели од извонредни згради во Софија со звучни инструкции и мапа;
- Во октомври 2016 година таканаречениот „Square 500“ – дел од Националната уметничка галерија во Софија ја отвори експозицијата под име „Допри ја галеријата“, посебно дизајнирана за лица со оштетен вид. Вклучува опишливи графички од работата на познати бугарски уметници со аудио опис на бугарски и англиски јазик. Во некои од галериите се претставени дела на неколку бугарски скулптори, кои се пристапни за слепите лица со помош на допир и аудио опис, адаптиран на бугарски и англиски јазик. Оваа иницијатива е дел од проектот „Допри ја галеријата“ на Бугарската национална галерија и фондацијата „Графика“. Сликите 1-3 ги претставуваат дел од изложбите, претставени во „Square 500“.

increasing the access to art for the visually impaired have been also made in recent years in the country. Among them are:

- development of 3D model of remarkable buildings in Sofia with voice instructions and map.
- in October 2016 in the so called "Square 500" – part of the national art gallery in Sofia opened a "Touch the gallery" exhibition, especially designed for people with impaired vision. It includes tactile graphics of works of famous Bulgarian artists with audio descriptions in Bulgarian and English languages. In the same gallery are presented works of several Bulgarian sculptors, which are also accessible for the blind visitors by touch with audio descriptions adaptations in Bulgarian and English. This initiative is part of the project "Touch the Gallery" of Bulgarian National Gallery and Foundation "Graphics". Figures 1-3 depict some of the exponents, presented in "Square 500".

Слика 1 Експонат од „Square 500“
Figure 1 Exponent in Square 500

Слика 2 Експонат од „Square 500“
Figure 2 Another exponent in Square 500

Слика 3 Експонат од „Square 500“
Figure 3 One more exponent in Square 500

- Регионалниот историски музеј во Пловдив претстави посебна иницијатива со цел да им се даде пристап на лицата со оштетен вид до четири изложби во музејот и индивидуални изложби. Во овие градови постои посебен простор за активности со деца и возрасни лица со оштетен вид. Со помош од Центарот за ре-
- the regional historical museum in the city of Plovdiv presents a special initiative, to give visually impaired people access to the four expositions of the museum and individual exhibits. In each of these sites there is a space for activities with visually impaired children and adults.

хабилитација за слепи лица во Пловдив се направени опипливи слики од одредени предмети од музејот. Белешки напишани со Браиловото писмо ја илустрираат содржината на предметот. Селектирани аудио текстови се пуштаат со помош на слушалки и со истите се дава опис за уметничката слика. Сликите 4 и 5 ги претставуваат експонатите од регионалниот историски музеј во Пловдив.

Слика 4 Експонат од регионалниот историски музеј во Пловдив

Figure 4 Exponent from the regional historical museum in Plovdiv

Слика 5 Експонат од регионалниот историски музеј во Пловдив

Figure 5 another exponent from the regional in Plovdiv

Како и да е, сè уште постои потреба од проширување на пристапот до уметноста за лицата со оштетен вид бидејќи овие процеси се соочуваат со многу предизвици. Помеѓу нив се:

- Развојот на образовна и социјална инклузија;
- Новите функции во посебните училишта за слепи лица;
- Порастот на новите форми на уметност;
- Влијанието на новите технологии;
- Приспособување и модифицирање на околината и концептот на универзален дизајн.

Во процесот на гледање и пристап до уметноста од страна на лицата со оштетен вид постојат две главни групи на загриженост:

- Концептуална – поврзана со оштетувањата на видот;
- Технолошка – поврзана со начините на ефективен пристап и перцепција.

Со цел да се надминат погоре наведените проблеми, образовниот систем за учениците со оштетен вид во посебни или редовни училишта, мора да вклучува учење на

However, there is still a serious need to expand the access to art for the visually impaired, because this process faces many challenges. Among them are:

- the development of the educational and social inclusion,
- the new functions of the special schools for blind,
- the rise of new forms of art,
- the impact of new technologies,
- the adaptations and modifications in the environment and the concept of the universal design.

In the process of accessing and perceiving art by visually impaired individuals there are two main groups of concerns:

- conceptual – related to the visual impairment itself;
- technological – associated with the ways of effective access and perception.

In order to overcome the above mentioned issues, the education system of visually impaired students both in special or in

основни вештини, кои се потребни за перцепцијата на уметноста:

- Вообичаените когнитивни вештини;
- Вештините за спознавање по пат на допир (14, 15);
- Вештини за слушање (16);
- Вештини за движење и ориентација низ просторот;
- Вештини за независно живеење.

Потребно е да се нагласи дека и во двете посебни училишта за ученици со оштетен вид во Бугарија пристапот до уметност се реализира преку наставните програми и особено преку следните две посебни програми:

- Креативност при допирот, која се фокусира на опипливи слики, графици, керамика и скулптури. Тренингот за керамички дела и скулптури се одвива во посебно опремени студија каде што се користат керамичкото тркало и печката за печење. Оваа програма исто така вклучува ученици кои имаат повеќе нарушувања или телесни инвалидитети.
- Активности во секојдневниот живот, кои ги вклучуваат следните клучни особини: посета на културни настани, основни актерски вештини, развој на концептите, бои и хармонија на боите, танцување и претставување на визуелната уметност.

Цели и методи

За Бугарија еден од позначајните проекти во последно време е проектот BaGMIVI (Приближување на разликата помеѓу музеите и индивидуите со оштетен вид) под покровителство на Еразмус+ програмата. Овој проект поврза четири држави – Бугарија, Грција, Унгарија и Романија во нивните напори да се зголеми пристапот до уметноста за лица со оштетен вид во националните музеи и галерии. Секоја земја официјално е претставувана од еден универзитет и музеј или галерија. Четирите партнерски универзитети се:

- Универзитет „Св. Климент Охридски“ од Софија, Бугарија;
- Универзитет „Тхесали“ од Волос, Грција (водечкиот партнер);
- Универзитет „Еотвос Лоранд“ (ELTE) од Будимпешта, Унгарија;

mainstream schools, must include the following basic skills, needed for the perception of art:

- common cognitive skills,
- tactile skills (14, 15),
- listening skills (16),
- orientation and mobility skills,
- independent living skills.

It needs to be underlined that in both special schools for visually impaired students in Bulgaria the access to art is realized through the school curriculum and especially through the following two special programs:

- tactile creativity, which focuses on tactile painting, graphics, ceramics and sculptures. Ceramic and sculpture training takes place in specially equipped studio where a potter wheel and a baking oven are used. This program also includes pupils with multiple disabilities.
- activities of daily living, which includes the following key competences: visiting cultural events, elementary drama skills, development of concepts of colors and harmony of colors, dancing and introduction to visual arts.

Objectives and method

One important for Bulgaria recent initiative was the BaGMIVI project (Bridging the Gap between Museums and Individuals with Visual Impairments) under the Erasmus+ program. It joined four countries – Bulgaria, Greece, Hungary and Romania in their efforts to increase the access to art for visually impaired by national museums and galleries. Each country was officially represented by a university and museum or gallery. The four partnering universities were:

- Sofia university St. Kliment Ohridski in Sofia, Bulgaria;
- University of Thessaly in Volos, Greece (the leading partner);
- Eotvos Lorand University (ELTE) in Budapest, Hungary,

- Универзитет „Бабеш-Болои“ од Клуч-Напока, Романија.

Музеите и галериите кои учествуваа во овој проект се:

- Галеријата „Ракурси“ од Софија, Бугарија;

- Музејот на Цикладична уметност од Атина, Грција;

- Музејот „Кинг Свети Стефан“ од Унгарија;

- Трансилванскиот Музеј за Етнографија од Клуч-Напока, Романија.

Како „тивки“ партнери во овој проект се вклучени и посебните училишта за лица со оштетен вид во Софија, Будимпешта, Волос и Клуч-Напока.

Исто така, партнери беа Бугарската асоцијација за образование на децата со оштетен вид од Бугарија, ICEVI – Европа и Европската унија за слепи.

РЕЗУЛТАТИ

Проектот BaGMIVI беше дизајниран за да го поддржи проблемот за пристап до уметноста, музеите и галериите – физички и естетички од страна на децата, учениците и возрасните лица со оштетен вид на меѓународно ниво. Главните чекори во овој проект од бугарската страна беа организирани на следниот начин:

Чекор 1: Тренинг на персоналот од музеите и галериите од страна на универзитетите на теми поврзани со пристапот на уметноста до лицата со оштетен вид.

Слики 6 и 7 ги прикажуваат деловите од тренинзите одржани во Универзитетот во Софија во декември 2015 година:

Слика 6 Изучување на основите на Браиловото писмо
Figure 6 Learning basic Braille

- Babes-Bolyai University in, Cluj-Napoca, Romania

The museums and galleries-participating in the project were:

- Rakursi gallery in Sofia, Bulgaria;

- Museum of Cycladic Art in Athens, Greece;

- King Saint Stephan Museum in Hungary;

- Transylvanian Museum of Ethnography in Cluj-Napoca, Romania

As “silent” partners in the project were included special schools for visually impaired in Sofia, Budapest, Volos and Cluj-Napoca.

Partners were also Bulgarian Association for Education of Visually Impaired Children in Bulgaria, ICEVI – Europe and the European Blind Union.

RESULTS

The BaGMIVI project was designed to support on international level the issue of access to art, museums and galleries – physically and aesthetically of Visually Impaired children, students and adults. The main steps in the project from Bulgarian side were organized as follows:

STEP 1: Training of the museum and gallery staff by the universities in topics related to access to art for Visually Impaired students.

Photos 6 and 7 show extracts from the trainings held in Sofia University in December 2015:

Слика 7 Изучување на основните техники кај лицата што немаат оштетен вид
Figure 7 Learning basic sighted guide techniques

Чекор 2: Подготвување на галеријата од страна на персоналот за две соодветни изложби, посебно дизајнирани за учениците со оштетен вид.

Чекорот 2 започна со одделни адаптации за подготовката на галеријата како што е: обележување на чекори, внатрешни линии за водење, контрастно маркирање на стаклената врата, внатрешно LED осветлување. Неколку консултации беа направени со директорот на училиштето за слепи лица од Софија, со наставниците по историја и опиплива уметност и со учениците со цел да се утврдат нивните интереси. Подготовката за галерија вклучува:

- Собирање интересни информации за темите на двете изложби, подготвување на аудио водич;
- Подготовка на етикети со Браилово писмо на големи етикети;
- Развој на опипливи мапи и материјали.

Чекор 3: Две посети од страна на учениците со оштетен вид во галеријата.

Првата изложба од галеријата „Ракурси“ беше организирана на 19.4.2016 година. Насловот беше „Допри го богатството“. Дваесет ученици со оштетен вид од училиштето „Луис Браил“ за слепи лица од Софија кои беа поделени во две групи од по 10 ученици, ја посетија галеријата. Тие добија можност за да ги истражат предметите со помош на допир. Десет (10) ученици со намален вид ги видоа предметите. Двете групи ги набљудуваат десетте реплики од артефакти кои се дел од петте најголеми тракиски богатства пронајдени во Бугарија. Тие ја истражуваа маската на првиот познат тракиски крал Терес од 5 век пред нашата ера, што е дел од најголемото богатство пронајдено на територијата – Рогозинското богатство. Тие исто така ги набљудуваа предметите од богатството Панаѓуриште, примери од богатството на Вулкитран, кои се дел од најголемото богатство во државата. Истражувањето на овие предмети беше проследено со лекција од страна на персоналот од галеријата за Тракиските традиции, митови и историски факти за предметите пронајдени од Тракиското кралство.

STEP 2: Preparation by the gallery staff of two appropriate exhibitions, especially designed for Visually Impaired students.

Step 2 started with some adaptations preparation of the gallery itself as for instance: markings of the steps; indoor guiding lines; contrast marking of the glass door; indoor LED lightening. Several consultations were carried out with the director of the school for blind in Sofia, with the teachers in history and tactile art and with the students in order to discover their interests. A serious preparation of the exhibitions was done. It included:

- Collecting interesting information on the topics of the two exhibitions, preparing audio-guide,
- Preparing Braille labels and large print labels;
- Development of tactile maps and materials.

STEP 3: Two visits by Visually Impaired students in the gallery.

The first exhibition by Rakursi gallery was organized on 19 April 2016. Its title was “Touch the treasure”. Twenty (20) Visually Impaired students from “Louis Braille” school for Blind in Sofia divided into two groups of ten, attended the exhibition. They got an opportunity to actually explore the objects. Ten (10) low vision students – examined the objects by vision. Both groups observed the ten (10) replicas of artifacts belonging to the five biggest Thracian treasures found in Bulgaria. They explored the mask of the first known Thracian king Terres of V century b.c., which is part of the biggest treasure found in Bulgarian lands – the Rogozen treasure. They also explored items from the treasure of Panagyurishte, examples from the treasure in Vulchitran, which is the biggest gold treasure in the country. The exploration was accompanied by the gallery staff lecture about the Thracian traditions, myths and historical facts about the items found from the Thracian kingdoms.

Слика 8 Истражување со допир на еден од експонатите за време на првата изложба
Figure 8 Tactile exploration of one exponent during the first exhibition

Слика 9 Истражување со допир на друг експонат за време на првата изложба
Figure 9 Tactile exploration of another exponent during the first exhibition

Втората изложба во галеријата „Ракурси“ беше организирана на 7.6.2016 година. Нејзиниот наслов беше „Поглед кон модерната уметност“. Две нови групи на ученици со оштетен вид од посебното училиште за слепи лица од Софија, повторно поделени на две групи, од по десет ученици, учествуваа во втората изложба. Различни експонати им беа покажани, помеѓу кои и неколку бронзени коњи во различни стилови: класичен, апстрактен, експресионистички, во коцка итн.

The second exhibition by Rakursi gallery was organized on 7 June 2016. It was titled “Look towards the modern art”. Two new groups Visually Impaired students from the special school for Blind in Sofia, again divided into two groups of ten, participated in the second exhibition. Different exponents were shown to them, among them few Bronze horses in diverse styles: classic, abstract, cubic, expressionism etc.

Слика 10 Истражување со допир на еден експонат за време на втората изложба
Figure 10 Tactile exploration of one exponent during the second exhibition

Слика 11 Истражување со допир на друг експонат за време на втората изложба
Figure 11 Tactile exploration of another exponent during the second exhibition

Чекор 4: Собирање повратна информација за двете посети со помош на прашалник.

По завршување на посетите, посетителите беа прашани да пополнат анонимен анкетен прашалник со цел да ги споделат нивните чувства, импресии, задоволство и да дадат нивни предлози. Тоа беше направено со цел да се проценат посетите. Во овој поглед беа создадени три различни видови прашалници за:

1) Учениците со оштетен вид;

STEP 4: Collecting feedback about the two visits through questionnaires.

After each of the two visits participants were asked to fill in anonymous questionnaires in order to share their feelings, impressions, satisfaction and to offer suggestions. It was done in order to evaluate the visits. In this regard three different types of questionnaires were developed for the:

1) Visually Impaired students;
2) school teachers who came along with the

- 2) Наставниците кои ги придружувале учениците;
- 3) Персоналот од галеријата.

Чекор 5: Развој на водич за добрата практика.

Овој чекор ќе биде извршен од страна на водечкиот грчки партнер.

Чекор 6: Национална конференција.

Националната конференција беше одржана во Софија на 26 и 27 јануари 2017 година. На истата присуствуваа повеќе од 60 учесници, меѓу нив беа и: претставници на Министерството за образование, бугарски универзитетски професори и студенти, претставници од музеите и галериите од цела Бугарија, странски професори и наставници, наставници од двете посебни училишта за слепи лица во Бугарија, претставници од НВО итн. Имаше многу интересни презентации за време на дводневната конференција.

- students;
- 3) gallery staff.

STEP 5: Development of a good practice manual.

This step will be undertaken by the leading Greek partner.

Step 6: Multiplier event – national conference.

The national conference was held in Sofia on 26 and 27 January 2017. It gathered more than 60 participants, among them: representatives from the Ministry of Education, Bulgarian university professors and students, museum and gallery representatives from all around Bulgaria, foreign professors and teachers, school teachers from the two special schools for blind in Bulgaria, NGO representatives etc. There were many interesting presentations during the two conference days.

Слика 12 Групна фотографија од учесниците на конференцијата
Figure 12 Group picture of the conference participants.

ЗАКЛУЧОЦИ

Мошне е значаен пристапот до уметноста од страна на лицата со оштетен вид. На лицата со оштетен вид им дава можност да бидат дел од културниот, социјалниот и духовниот живот во нашето општество и наследство (18). Постои значаен етички аргумент за правото на сите лица да имаат

CONCLUSIONS

The access to art for visually impaired persons is important and significant. "It gives visually impaired people the opportunity to share in the cultural, social and spiritual life of our society and heritage (18). There is definitely an important ethical argument for the right of all people

пристап до културата, кои се дел од Универзалната декларација за човекови права од 1948 и подоцна од 2006 (19, 20).

Во исто време, како што „инклузијата“ и „пристапот“ се две подеднакво значајни концепти во современото образование на учениците со оштетен вид и во процесот на рехабилитација на возрасните, и на истите треба да им се даде приоритет. Меѓународните проекти можат да бидат голема поддршка во процесот на зголемување на пристапот до уметноста на лицата со оштетен вид и може да помогне во насочување на фокусот на меѓународната заедница во вредноста на овој проблем, поддржувајќи ги во исто време и соработката и заедничките напори на професионалците, наставниците и самите лица со оштетен вид. Овие проекти може успешно да ја зајакнат посветеноста на јавноста, владините и невладините организации на национално и меѓународно ниво.

for access to culture, that can be found in the Universal Declaration of Human Rights in 1948 and later in 2006 (19, 20).

In the same time as “inclusion” and “access” are two equally important concepts in the contemporary education of visually impaired students and in the rehabilitation process of adults, they should be given a high priority. International projects may be of great support to the process of increasing the access to art for visually impaired and may help in focusing the international community’s attention to the value of this issue, supporting in the same time the cooperation and joint efforts of professionals, teachers and visually impaired people themselves. These projects may successfully strengthen the commitment of public, governmental and non-governmental organizations on national and international levels.

Референци / References

1. Dimitrova-Radojichikj, D. Museums: Accessibility to Visitors with Visual Impairment, International conference under BaGMIVI project, Sofia, 26-27 January 2017, proceedings on CD.
2. Salzhauser A., Sobol Levent, E. N. Art Beyond Sight: A Resource Guide to Art, Creativity, and Visual Impairment, AFB Press, New York, 2003.
3. Hollbrook, M.C., McCarthy, D. T., Kamei-Hannan, C., Zebehazy, K. T. (eds.). Foundations of Education, Third Edition: Volume II: Instructional Strategies for Teaching Children and Youths with Visual Impairments, AFB Press, New York, 2017.
4. Argyropoulos, V., Kanari, C. Re-imagining the museums through “touch”: Reflections of individuals with visual disability on their experience of museum-visiting in Greece. ALTER., European Journal of Disability Research 9, 2015, 130-143.
5. Barnes, C., Mercer, G., Shakespeare, T. Exploring disability. A sociological introduction. Cambridge: Policy Press, 1999.
6. Oliver, M. The politics of disablement. London: Macmillan, 1990.
7. Moussouri, T. Implications of the social model of disability for visitor research. Visitors Studies, 2007, 10 (1), 90-106
8. EBU. EBU Access to Culture Survey 2012. Mapping Current Levels of Accessibility to Cultural Venues and Activities in Europe, accessed February, 12, 2012, Available at URL <http://www.euroblind.org/working-areas/access-to-culture/nr/1315>
9. Dodd, J., Sandell, R. Building Bridges. Guidance on Developing Audiences. London: Museums and Galleries Commission, 1998.
10. Weisen, M. How Accessible are Museums Today? In H. J. Chatterjee (ed.) Touch in Museums. Policy and Practice in Object Handling. Oxford-New York: BERG, 2008, 243-252.
11. Candlin, F. Blindness, art and exclusion in museums and galleries. Journal of Art and Design Education, 22 (1), 2003, 100-110.
12. De Coster, K., Loots, G. Somewhere in between touch and vision: In search of a meaningful art education for blind individuals. Journal of Art and Design Education, 23 (3), 2004, 326-334.
13. Kanari, H., Argyropoulos, V. Museum educational programmes for children with visual disabilities. The International Journal of the Inclusive Museum, 6 (3), 2014, 13 - 26.
14. McCall, S., McLinden, M. Learning Through Touch. Supporting Children with Visual Impairments and Additional Difficulties, Routledge, London, 2016.
15. Neustadt-Noy, N. Beyond Accessibility: Museums and Exhibits friendly to Visually Impaired and Blind Visitors, Proceedings of ICEAPVI, 12-14 February 2015, Athens, Greece, Available from URL <http://access.uoa.gr/ICEAPVI-2015/proceedingsFiles/31.pdf>
16. Schafer, R. M. The soundscape: our sonic environment and the turning of the world. Destiny Books, Rochester, Vermont, USA, 1997.
17. Baker, D., Green, L. Insights in Sound: Visually Impaired Musicians, Lives and Learning, Routledge publ., London, 2017.

18. Reeve, J. Keeping in touch with cathedrals. *British Journal of Visual Impairment and Blindness*, 1991, 9 (3), 91-93.
19. United Nations. Universal Declaration of Human Rights, February, 1948, accessed 31 July 2017, Available from URL, <http://www.un.org/en/documents/udhr/>
20. United Nations. United Nations Conventions on the Rights of Persons with Disabilities, 2006, accessed 1 August 2017, Available from URL <http://www.un.org/esa/socdev/enable/rights/convtexte.htm#convtext>